

Bartoňková, Dagmar

[Lipšic, Jelena Ěmmanuilovna. Očerki istorii vizantijskogo obščestva i kul'tury: VIII - pervaja polovina IX veka]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1966, vol. 15, iss. E11, pp. 192-

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109663>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ZPRÁVY

Za K. J. Maškou a M. Křížem

V tomto roce uplynulo půl století od smrti dvou významných moravských badatelů, dr. Martina Kříže a Karla Jaroslava Mašky.¹ Vzpomínka na ně je stále velmi živá, protože z jejich badatelské činnosti těží i současná generace vědců zabývajících se kvartérem.

Dr. *Martin Kříž* (nar. 14. 11. 1841 v Líšni;— zemřel 5. 4. 1916 ve Žďánicích). Po absolvování gymnasia v Brně studoval práva na universitě v Praze a ve Vídni, potom tři léta praktikoval v Těšíně, v Brně a v Židlochovicích. Roku 1871 byl promován na doktora práv a jmenován notářem ve Žďánicích, kde působil až do konce svého života.

Počátky jeho práce na poli geologicko-speleologicko-prehistorickém spadají do roku 1864, kdy začal s průzkumem jeskyní Moravského krasu. O výsledcích svých výzkumů pojednával v Purkyňově „Živě“. Větší a nákladnější výzkumy začal provádět až roku 1876, kdy byl již finančně zabezpečen. M. Kříž zjišťoval úložní poměry jeskynních sedimentů po stránce geologické a dokládal je přitom materiálem paleontologickým i archeologickým. Prokopal takto jeskyně Sloupské, Výпустek, Býčí skálu, Kostelík a ostatní jeskyně Hádeckého údolí. O těchto výzkumech pojednal ve dvou obsáhlejších pracech roku 1891 a 1893 („Die Höhlen in den mährischen Devonskalen und ihre Vorzeit“; uveřejněno v Jahrbuch der k. k. geologischen Reichsanstalt). Spisy jsou doprovázeny nákresey půdorysů a profilů vrstev. Kříž si též všimá pleistocenní fauny a artefaktů fosilního člověka.

Podobný obsah má i česky psaná dvoudílná práce „Kůlna a Kostelík“ (Brno 1889—1890). Část věnuje topograficko-geologickému popisu a potom přechází k pojednání paleontologickému a archeologickému. Ke konci oddílu věnovanému paleolitu znovu dokazuje současnost pleistocenního člověka na Moravě s mamutem a sibiřským nosorožcem.

Roku 1893—1897 zkoumal významnou paleolitickou lokalitu Předmostí, odkud zachránil mnohý významný nález (geometrická rytina ženy, malá soška mamuta aj.). Podrobný popis této lokality podává Kříž v ilustrované knize „Beiträge zur Kenntnis der Quarterzeit in Mähren“ (Žďánice 1903). Také zde převládají pozorování geologická nad prehistorickými.

Pokud se týče rozdělení pleistocénu, zůstává M. Kříž věren svému názoru o existenci jedné doby ledové na Moravě. Toto své mínění obhajuje v dvousvazkové populární knize, vydané s Floriánem Koudelkou, „Průvodce do moravských jeskyní“ (Žďánice—Vyškov 1900 a 1902).

Dr. M. Kříže přes jeho konservativnost (názor o neměnnosti kultury paleolitického člověka, monoglacialismus) vzpomínáme nejen jako významného speleologa, geologa a paleontologa, ale i jako badatele, který zachránil mnoho významných pravěkých památek.

¹ K bibliografii M. Kříže srov. K. Absolon, Bibliografický dodatek k životopisu dra. M. Kříže, ČMMZ XVII—XIX 1920—1921, 626; k bibliografii K. J. Mašky srov. J. Skutil, Karel Jaroslav Maška, VVM VII 1952, 163.

Prof. Karel Jaroslav Maška (nar. 28. 8. 1851 v Blansku — zemřel 6. 2. 1916 v Brně). Absolvoval reálku v Brně a studoval na technice v Brně a ve Vídni. Na vídeňské universitě složil státní zkoušky z matematiky a deskriptivní geometrie. Potom působil jako suplent na reálkách v Jihlavě, Znojmě a Novém Jičíně. Roku 1879 byl jmenován definitivním profesorem a 1892 ředitelem reálky v Telči, kde zůstal až do roku 1915.

Maška již v mladších letech sledoval horlivě vše, co souviselo s prehistorií Moravy. Záhy se však počal soustředit jeho zájem na pleistocenní faunu, diluviálního člověka a jeho industrii. Z rozsáhlé činnosti K. J. Mašky vzpomeňme to nejdůležitější.

V letech 1878—1887 zkoumal jeskyně Čertovu díru a Šipku na vrchu Kotouči u Štramberka. V Šípce zjistil tři kulturní vrstvy. Odtud také — z roku 1880 — pochází slavná šípecká čelist, která byla prvním nálezem *Homo neandertalensis* na území tehdejší rakousko-uherské monarchie. Výsledky těchto výzkumů publikoval v *novojičínském Wochenblattu*, v ČVMSO aj.

Nejvýznamnějším spisem Maškovým je „*Der diluviale Mensch in Mähren*“ (Nový Jičín 1886), předtím uveřejněný v „*Programu moravské zemské vyšší reálky v Novém Jičíně za rok 1885 až 1886*“. V této práci podává všeobecný přehled dosavadních nálezů na Moravě a pokouší se o jejich klasifikaci do čtyř stupňů.

Hlavní pozdější badatelská činnost Maškova se vztahuje k diluviální stanici v Předmostí. Vedle mnoha jiných významných nálezů si získal Maška světovou pověst hlavně objevem hromadného pohřbu dvaceti jedinců („*Diluvialní člověk v Předmostí*“, ČVMSO 12 1895, 4 ad.). Chyatanou monografií o této lokalitě však už bohužel nemohl dokončit.

U Ondratic objevil Maška rovněž významné naleziště kamenných artefaktů fosilního člověka, které předběžně publikoval s Hugo Obermaierem v *L'Anthropologie* (XXII 1911). Veškeré poznatky o pravěku Moravy shrnul roku 1906 v práci „*Obrázky z pravěku moravského*“ (Lidová čítanka obecná, Telč 1906).

Maškovy výzkumné práce doprovázené vzornou dokumentací jsou dosud jedinečným pramenem. K. J. Maška, uvádějící svá archeologická pozorování do kontextu s francouzskými klasickými systémy, pozvedl tak naše bádání o paleolitu na evropskou úroveň.

Jaroslav Malina—Tomáš Velimský

25 let od úmrtí Antonína Gottwalda

9. srpna 1941 zemřel jeden z vynikajících moravských archeologů — amatérů Antonín Gottwald. Narodil se 16. ledna 1869 v Prostějově v rodině chudého tkalce. Již ve studentských letech se zajímal o entomologii a geologii. Roku 1887 maturoval na prostějovské vyšší reálce. Po maturitě působil jako výpomocný učitel na českých obecných školách na Ostravsku. Roku 1889—1890 studoval na učitelském ústavě v Brně, kde též vykonal maturitní zkoušku. Od roku 1891 působil na škole v Prostějově. Pro sbírky školních kabinetů sbíral hmyz, houby a jiný přírodovědný materiál. Postupně se stal členem Přírodovědeckého klubu, Archeologického klubu v Brně, čestným členem Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci a čestným členem Národopisného a průmyslového musea města Prostějova. Svou archeologickou činnost zaměřil na okolí svého působiště — Prostějovsko a Plumlovsko. A. Gottwald v této oblasti navázal na průkopníky archeologie I. L. Červinku, Fr. Lipku a K. Snětinu, kteří byli k archeologickému zkoumání podníceni širokým vlastivědným a národopisným zájmem devadesátých let minulého století. Za své dlouhodobé archeologické činnosti nashromáždil 1900 nádob, 6700 různých předmětů a 11 500 vybraných typických střípků. Tyto velké sbírky jsou uloženy ve dvou museích — olomouckém a prostějovském. V roce 1924 dokonce sám uspořádal a přeinstaloval archeologické oddělení Městského musea prostějovského tak, aby se projevilo jeho velké bohatství archeologického materiálu. Později, když byly musejní sbírky přeinstalovány v duchu modernějšího pojetí — vystavují se jen určité exponáty — posuzoval tyto změny kriticky a větší díl svých sbírek věnoval

Vlasteneckému spolku musejnímu v Olomouci. A. Gottwald se však nezaměřil jen na pouhé shromáždování archeologických památek, ale své nálezy publikoval v Časopise vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, Pravěku, Časopise Moravského musea zemského a především v Ročence Národopisného a průmyslového musea města Prostějova. Jeho způsob publikace má na svou dobu dobrou úroveň a umožňuje dosud plně využít Gottwaldových sbírek pro moderní zpracování. Jeho cílevědomou prací se Prostějovsko a Plumlovsko stalo, po archeologické stránce, jednou z nejlépe prozkoumaných oblastí na Moravě, a proto jméno Antonína Gottwalda má stále velmi čestné místo v moravské archeologii.

Josef Unger

Janina Rosen-Przeworska, Tradycje celtyckie w obrzędowości Protosłowian, Wrocław—Warszawa—Kraków 1964, 291 str., 132 obr.

Polská archeoložka J. Rosen-Przeworska se věnuje studiu keltské kultury již tři desítky let a publikovala řadu statí. Ve své nejnovější práci se pokusila vymezit některé prvky v keltských obřadech (zejména funerálních), které pravděpodobně přežívaly ještě v protoslovanském osídlení Polska i ostatních slovanských zemí. Pojmu Protoslované neuznává J. Rosen-Przeworska pro konkrétní etnickou skupinu, která by tvořila základ pozdějšího osídlení; posloužil jí spíše jako „smluvené heslo“ nebo zkratka pro ty etnické skupiny, které historicky navazovaly nebo souvisely s keltským osídlením.

Práci J. Rosen-Przeworské je možno rozdělit na dvě základní části. První je převážně materiálová; autorka v pěti kapitolách velmi zasvěceně a s širokým přehledem shrnuje polské doklady pohřebních obřadů Keltů. Analyzuje a hodnotí kostrové hroby ze Šlaska, Kujaw, Wielkopolski a odjinud. Zvláštní kapitolu věnuje problému „knížecích hrobů“; podle jejího názoru se jedná o hroby kněží — druidů. I když kostrové pohřbívání bylo pokládáno odedávna za charakteristický způsob keltského funerálního ritu, nescházejí ani doklady žárového pohřbívání. J. Rosen-Przeworska jich uvádí řadu z celého Polska i s analogiemi z ostatních částí Evropy.

Druhá, značně obsáhlejší část studie je soustředěna na vymezení konkrétních jevů, které jednak odlišovaly, jednak spojovaly keltské a protoslovanské pohřební rity a v nich se odrážející náboženské představy i obyčejovo-právní normy. Autorka při hodnocení využívala nejen archeologických pramenů, ale snažila je doplnit prameny historickými. Tak ve snaze zjistit obecný pohřební ritus Keltů si všimla také dokladů o společenském postavení pohřbeného (bojovník, kněz a d.), způsobu smrti (čestná smrt ve válce, nemoc atd.) i styků keltského obyvatelstva s jinými etnickými skupinami. Tyto otázky jí byly zároveň východiskem pro zamyšlení nad současnými metodami archeologie, jejich interpretačními možnostmi a hranicemi.

Při rozboru obyčejovo-právních norem, výročních i rodinných a magických obřadů u Keltů se J. Rosen-Przeworska setkala s řadou jevů, které mohla srovnat s ethografickými analogiemi, zaznamenanými u Slovanů v 19. a 20. století (postřiziny, „pobratimství“, zvláštnosti v dědickém právu, vynášení smrti, házení věnců aj.). V obsáhlé kapitole, věnované genesi kamenné plastiky Svatovíta nalezené ve Zbruczu polemizuje autorka s odchylnými názory a domnívá se, že plastika mohla vzniknout pod vlivem keltských čtyřhraných menhirů se čtyřmi tvářemi (např. z Francie a Německa), a shrnula zde také bohatý obrazový materiál keltských antropomorfních plastik z celé Evropy.

Poslední kapitola patří polské lidové tradici a jejím vztahům ke keltským obřadům. J. Rosen-Przeworska v ní shrnula své názory o vlivu keltské civilizace na formování protoslovanské kultury. I když autorčiny závěry jsou podepřeny bohatým materiálem, není dostatečně osvětlen problém, nakolik byly jednotlivé obyčeje specifičky keltské, či patřily k obecněji platným historicky nebo územně.

Jana Vignatiová

J. E. Lipšic(ová), *Očerki istorii vizantijskogo obščestva i kultury* (VIII-pervaja polovina IX veka). Izdatelstvo Akademii nauk SSSR, Moskva—Leningrad 1961. Stran 481. Cena 2 r. 18 k.

Nebereme-li v úvahu značný počet prací věnovaných jednotlivým stránkám rozvoje byzantské společnosti v 8.—9. stol., je kniha J. E. Lipšicové první publikací, která obsahuje syntetickou charakteristiku sociálně ekonomického a kulturního rozvoje byzantské společnosti uvedeného období. V stručném úvodě (str. 3—17) hovoří autorka o historii problému a po rozboru různých prací zabývajících se dílčími problémy vyslovuje svůj nesouhlas s názory některých badatelů, podle nichž je 7. století předělem mezi otrokářským a feudálním řádem, a sama se kloní k tomu, že způsob feudální výroby převládl v byzantském městě i vesnici již ve 4. stol., že tu však pozůstatky otrokářského řádu přerostly do řádu feudálního, podobně jako tomu bylo v zemích Blízkého východu. V první kapitole vlastní práce (str. 18—131) jedná L. o společensko-ekonomickém zřízení v Byzanci v 8. stol. a v 1. pol. 9. stol. Všímá si tu etnických změn, úlohu slovanské občiny v rozvoji byzantského feudalismu a zvláštní pozornost věnuje otázkám venkova a rozvoje řemesla i trhu ve městech. Na tomto místě také kritizuje Každanovu „formální statickou metodu“, která ho vedla k vyslovení tzv. teorie úpadku měst (srov. *Každanovu* práci *Vizantijskie goroda* v VII—XI vv., *Sovetskaja archeologija* XXI, 1954, a *Derevnja i gorod* v Vizantii IX—X vv., Moskva 1960 — o této práci jsme přinesli referát v SPFFBU E 7 (1962), str. 132).

Rozvoj feudalismu s sebou nutně přinášel i v Byzanci protest lidových mas, a to jak na venkově, tak i ve městě. Hnutí odporu, které zprvu vyrůstalo jen v oblastech slovanského osídlení, se v 9. stol. rozšířilo na celé impérium a mělo velký vliv na další vývoj byzantské společnosti i kultury. Proto je v publikaci otázka společenských hnutí zařazena hned za problémy společensko-ekonomické (kapitola druhá, str. 122—228). Velmi zevrubně je zde probíráno zejména hnutí pavlikánů, obrazoborectví a povstání Slovana Fomy. V kapitole třetí (str. 229—257) se hovoří o byzantském právu a zákonodárství. Předposlední kapitola je věnována literatuře a vědě (kap. čtvrtá, str. 258—366), poslední výtvarnému umění a hudbě (kap. pátá, str. 367—420). V těchto dvou kapitolách se stává předmětem podrobných úvah mimo jiné zvláště jisté uvolnění, jež s sebou ona doba přinesla. To se projevilo např. v literatuře vznikem řady politických satir, růstem zájmu o antická díla, v malířství pak snahou osvobodit se od tradičních forem, naturalistickými tendencemi apod. Celá práce je opatřena bohatým poznámkovým materiálem, a o autorčině dobré schopnosti orientovat se v literatuře k dané problematice svědčí značně rozsáhlý seznam literatury (str. 423—453). Nakonec je ke knize připojeno několik rejstříků.

Dagmar Bartoňková

Vladimír Procházka, *Velkomoravská říše a vývoj politické organizace u slovanských národů*. (Právněhistorický příspěvek k pracím u příležitosti 1100. výročí slovanské mise.) *Právník — teoretický časopis pro otázky státu a práva*, č. 10, roč. CII (1963), str. 775—793, francouzské resumé.

Jeden z příspěvků k velkému moravskému výročí vychází v časopise našim prehistorikům dosti vzdáleném. Nebude proto naškodu, podáme-li alespoň stručnou zprávu o problémech, které V. Procházka ve svém článku studuje a rozebírá.

Obsáhlý článek sestává z osmi kapitol, dodatku o Velké Moravě, Zakonu sudnom ljudem a závěru. Za ním následuje jednostránkové francouzské resumé.

Kapitola první opakuje známé skutečnosti o významu Velkomoravské říše. Procházka tu poukazuje na skutečnost, že první společný stát Čechů a Slováků působil na vznik jiných státních institucí u západních Slovanů. Vyrovnává se s problémem povahy politické organizace Velkomoravské říše; za dosud nejvhodnější označení politické situace, která se u nás v 9. stol. vytvořila, považuje termín raný feudalismus. Hned se tu ale objevují jisté nevýhody: „Raný feudalismus ... zahrnul totiž rozsáhlé období velmi komplikovaného vývoje, v němž se objevují, vždy

v různém poměru, vedle sebe prvky na jedné straně společnosti ještě rodové, na druhé již feudální.“ S tímto tvrzením jistě souhlasíme.

Na následujících stranách jsou stručně osvětleny politické organizace Slovanů v celém jejich širokém území do doby, kdy vykristalizovala na našem území Velkomoravská říše. Procházka začíná 5. stol. př. n. l. v proslulé lužické kultuře a přechází pak přes předpokládané společenské organizace Neurů, Budynů, Lugiů, Venedů, Antů, Sklavínů, Srbů a Chorvatů, Severjanů a Lechitů.

Po mocném pohybu slovanských skupin, kmenů i jiných organizací dochází po usazení se na novém místě ke vzniku nových útvarů. Na Moravě je studium této situace ztíženo nevyjasněním vztahů mezi Sámovou říší a Říší velkomoravskou. Novým pojetím otázky řešící právní podstatu Sámovy říše je názor Vaněčkův, vyjádřený v jeho práci otištěné v Právněhistorických studiích č. 9. Procházka přebírá z Vaněčkovy práce konečné tvrzení, že v případě Sámovy říše nešlo o stát, ale jen o nahodile vzniklý svaz v čele s cizincem. Svaz neměl pevných hranic, pevného sídla ani stálou dynastii. Dle Procházky i Vaněčka archeologické nálezy a závěry z nich podporují názor, že středisko této říše bylo západně Čech (v oblasti Staffelsteinu nad Mohanem). Sociálněpolitickou strukturu Sámovy říše charakterizuje Procházka jako značně nižší, než byla pozdější moravská.

V páté kapitole a následujících se pak autor zabývá vlastní Říší velkomoravskou. Nesouhlasí s názory mnohých autorů, kteří vidí v počátcích dějin Velké Moravy tuto organizaci jako vysoce vyspělou a přiklání se k Vaněčkově koncepci menších politických jednotek. Tu se naskytá ale další problém: těmito jednotkami jsou zřejmě kmeny, ale ty, jak je známo, nejsou ani místopisně určeny.

Procházka se dotýká též otázky Marhariů a Merehanů, ale opakuje pouze to, co bylo již mnohými jinými autory řečeno. Řešení nenachází. Upozorňuje ale na částečně obdobnou situaci v oblasti Pomorí, „... kde stejně jako na Moravě jádrem politické organizace byla ve starším vývojovém období před vznikem vlastního raněfeudálního státu města a kde také se v pramenech stopy kmenů neznačí.“ A tím předběhla Morava o mnoho v politickém a společenském životě ostatní slovanské země.

V kapitole o územní expansi Velkomoravské říše rozebírá autor stupně závislosti a podrobnosti okolních zemí, ležících v blízkosti Moravy. Pravděpodobně šlo o výboje většinou netrvalého charakteru. Svým charakterem byly podobné výbojům z raného období Kyjevské Rusi před 11. stol. Důležitý je pro nás fakt, v němž Procházka podporuje tvrzení Dekanova a Labudova, totiž, že v případě Velké Moravy nelze mluvit ještě o národnosti. Konečně se Procházka zabývá velkomoravskými městy. Charakterizuje je jako střediska pospolitosti i jako střediska vládní. Odrážejí se v nich poměry posledních stadií rodového zřízení i poměry nejstaršího raného feudalismu. Zde se klade na archeology velký úkol, pokročit ve výzkumech velkomoravských měst tak daleko, aby se z výsledků výzkumů dalo těžit pro studia právněhistorická i jiná.

V další části jsou srovnány ostatní slovanské státní útvary s Velkomoravskou říší. Nakonec ocitujeme Procházkovu charakteristiku Velké Moravy: „... roste tu feudální společnost, není však ještě vybudovaná plně raněfeudální stát. Velkomoravské poměry se pak vyznačují jedním typickým rysem společnosti ještě rodové: základ organizace tvoří síť provinčních feudálních patrimonií, ... nýbrž je vázána na velká města řemeslnicko-obchodní povahy.“ Soustředění života do měst má být podle autora také jedním z momentů, které způsobily pád Velkomoravské říše pod nájezdy Maďarů.

Exkurs, který končí tuto studii, nás seznamuje s písemnou památkou zvanou *Zakon sudnyj ljudem*, který, ač byl normou církevní a ani v nejmenším světskou, je pro nás významný tím, že je pramenem velkomoravským. Velkomoravská říše má tak v oblasti právní primát před ostatními slovanskými státy.

Procházkova studie nám přiblížila v mnohém to, co někdy zůstává až na samém okraji prehistorického badání, a v tom také především spočívá její význam.

Jana Bechýřová

Almanach Velká Morava, Brno 1965, vyd. Moravské museum. Stran 158, cena 36,30 Kčs.

U příležitosti 1100. výročí příchodu byzantské mise na Moravu vyšla u nás i v zahraničí celá řada monografií a sborníků, zabývajících se otázkami, které jsou spjaty s touto problematikou. Šlo o práce jednak ryze vědeckého charakteru, jednak o práce populárněvědné, určené pro nejširší veřejnost. Právě do této druhé skupiny se řadí i almanach Velká Morava. Je to soubor 33 článků, které seznamují čtenáře s výsledky bádání archeologů, historiků, filologů, antropologů a botaniků. Celá práce je uvedena rozhovorem redakce s akademikem J. Eisnerem o archeologických výzkumech Velké Moravy. V řadě článků archeologického zaměření upoutají čtenáře především obsáhlejší statě o našich třech nejvýznačnějších velkomoravských lokalitách, o Starém Městě (V. Hrubý, Velehrad říše Velkomoravské, str. 8—21), Mikulčicích (J. Poulík, Přínos výzkumů v Mikulčicích k poznání dějin Velké Moravy, str. 28—44) a Pohansku (F. Kalousek, Velkomoravská pevnost Pohansko u Břeclavě, str. 45—61). O hradišti Staré Zámky u Líšně se stručně zmiňuje Č. Staňa. Z. Klanica nás seznamuje s výsledky výzkumu předvelkomoravské sídelní vrstvy v Mikulčicích, V. Nekuda si všímá osídlení horního Podolí v době říše Velkomoravské, a výsledky antropologických výzkumů velkomoravského obyvatelstva seznamují čtenáře J. Jelinek a M. Stloukal. Celá řada článků je věnována speciálním otázkám hmotné kultury. Tak B. Dostál a R. Turek si všímají jejího šíření do sousedních oblastí, J. Poulík se zamýšlí nad tím, zda byla velkomoravská hmotná kultura jednotná, architekturu předkřesťanských svatyní rekonstruuje svůj článek V. Richter, J. Pošmourný a V. Ondruš se zabývají některými křesťanskými stavbami (první z nich dvouapsidovou rotundou v Mikulčicích, druhý kostelem na hradisku sv. Klimenta v jihozápadní části Chřibů). O uměleckém řemesle píše K. Benda, o špercích M. Šulc, opomenuty nejsou ani takové předměty jako zemědělské nástroje (R. Pleiner), dále železné předměty (J. Tejral), tkaniny (J. Orel); o pohanských kultovních plastikách z Mikulčic referuje B. Novotný, o hrnčířské dílně odkryté v Uherském Hradišti-Sadech pojednává V. Hochmanová-Vávrová, J. Sejbal pojednává o tom, čím se platilo v době velkomoravské. Pro čtenáře je jistě zajímavé seznámit se s prvním řeckým nápisem nalezeným na Velké Moravě (R. Hošek) či s problematikou kolem hrobu Metodějova (V. Hrubý) nebo s přírodními poměry okolí jedné z předních velkomoravských lokalit, Starého Města, v době velkomoravské (E. Opravil). Zhodnocení významu a postavení Velké Moravy v evropském prostředí nastiňuje v almanachu L. Havlík. Se zkoumáním dějin Velké Moravy je těsně spjata i otázka pronikání křesťanství na naše území (srov. článek V. Vavřína nebo i filologicky zaměřenou stať R. Večerky „Byl Metoděj svatý?“) a s tím související rozvoj velkomoravské písemné vzdělanosti (R. Večerka, Mezinárodní význam Velkomoravské písemné vzdělanosti). Přehled všech písemných pramenů k dějinám Velké Moravy podává D. Bartoňková, jednou z písemných památek, tzv. Soudním zákoníkem pro lid, se speciálně zabývá L. Havlík. Konečně o zásobování vodou na slovanských hradištích je čtenář informován z článku J. Kudrnáče.

Ke kvalitě almanachu značnou měrou přispívá též grafická úprava publikace a rovněž velká množství zdařilých černobílých i barevných fotografií, náčrtů a přehledných mapek. Domníváme se, že almanach může skutečně posloužit jak naší nejširší veřejnosti jako dobrý informátor o současném stavu bádání, tak i veřejnosti cizí, neboť vyšel současně v jazyce anglickém.

Oldřich Dvořák

Dagmar Bartoňková

Paul Kretschmer—Ernst Locker, Rückläufiges Wörterbuch der griechischen Sprache. Zweite Auflage mit Ergänzungen von Georg Kisser. Vandenhoeck — Ruprecht in Göttingen 1963. Str. 717.

Ke konci druhé světové války (1944) vyšlo dávné desideratum všech, kdo pracují s novými řeckými texty papyrologickými, nápisnými a pod. Již doba jeho vzniku omezila jeho větší rozšíření a proto je třeba nové vydání co nejvřeleji uvítat. Protože je vydáno anastaticky, nejsou dodatky jichž je plných 22 stran (str. 685—717), vázány do původního textu. Slovník prakticky

zachycuje všechna řecká slova známá do r. 1960. Proti latinskému slovníku *Gradenwitzovu* (Laterniculi vocum Latinarum, Leipzig 1904) je v něm znesnadněno hledání tím, že slova jsou zařazena nejen podle koncovky, ale i podle místa přízvuku. Je tomu tak proto, že řecké koncovky jsou málo pestré, takže by se při případném nerozlišování podle přízvuku stal slovník málo přehledný. Takto jsou např. řazena slova na-*ās*, poté na-*ác*, posléze na-*aś*; obdobně -*ós*, -*oc*. Proto je třeba, aby se ten, kdo chce slovníku užívat s úspěchem, opravdu úvodní slova pročetl a u nejasných případů hledal případně i na několika místech.

Radislav Hošek

V edici The Faber Monographs on Pottery and Porcelain, publikované v nakladatelství Faber and Faber v Londýně, v níž je podáván přehled vývoje všech významných druhů světové keramiky a porcelánu, vydal *Arthur Lane* svazek *Greek Pottery*, 1963 (64 str., 100 tabulek, z toho 4 barevné); je to 2. vydání knihy vyšlé r. 1948 a ve dvou dalších přetiscích (1952, 1953). Kniha je věnována památce významného, předčasně zesnulého keramografa Humfry Payne. V stručném povšechně historicky zarámovaném přehledu je načrtnut vývoj řecké keramiky od doby mykénské do 4. stol. př. n. l. s charakteristickými ukázkami jejích druhů. Podáno je základní poučení o technologii výroby a způsobech malby na *vázách*, o jejich tvarech, účelovosti a funkci jednotlivých typů s poukazem na vztah kerameuta a malíře *váz* k velké malbě, pojednáno je o užitých barvách a ornamentice.

Jednotlivá vývojová období a druhy keramiky podle výrobních středisek probírá autor na velmi vhodně volených dokladech, z nichž sice velká část je běžná v příručkových dílech o těchto artefaktech, ale mnohé jsou zde přibrány pro svou kvalitu provedení a příznačné rysy svého typu. Vybrané ukázky s uvedením charakteristických znaků, s datováním a označením původu a místa dnešního sbírkového uložení, se počínají sice exemplářem krétského džbánů, ale pokračují ve vývojové řadě od výtvorů mykénských přes nádoby protogeometrické a stylu orientalisujícího a výtvary ostrovních manufakturních center k černofigurové keramice protokorintské; z této převzala některé rysy jinak svérázná černofigurová keramika lakonská. Od polovice 6. stol. proniká černofigurová keramika attická a zatlačuje v exportu korintskou. Objevuje se řada signatur hrnčírů a malířů *váz*. Své zvláštní místo zde má hrnčír východořecké oblasti, který se asi usadil v 2. pol. 6. stol. v Itálii (Caere, Vulci). Tř. chalkické *vázy* připisuje autor eubojským osadníkům v již. Itálii a na Sicílii. Značný počet ukázek představuje přední mistry attické pracující technikou červenofigurovou a funerární nádoby s figurální výzdobou na bílém pozadí. Repertoire dekoračních námětů je značně rozmanitý.

Kniha podává zdařilou formou a jasným výkladem základní poučení o vývoji tohoto druhu výtvarného, při čemž je položen důraz na uměleckou stránku práce řeckých kerameutů, a výběrem dokladů významných svou formou a dekorační poučuje o bohaté tematice. Autor neopomene upozornit na lečteřou analogii nebo shodu tematického nebo formálního podání s památkami v jiných dobách uměleckého vývoje. Počet ilustrací se záběry celkovými a některých pozoruhodných detailů, skoro vesměs v bezvadném provedení, přispívá k příznivému dojmu publikace, jež se hodí jako instruktivní úvod do oboru řecké keramografie. Vybraná bibliografie poskytuje poukazy zvláště na obrazová díla s poučením širším i speciálním. Připojen je index jmen a věcný.

Gabriel Hejzlar

Rolandus Gruendel, Addenda bibliographica praecipue ad CIL e periodico L'Année épigraphique nominato excerpta. Berolini apud W. De Gruyter et socios, 1965, str. 70.

Uži tečnou publikaci pro všechny, kdož pracují s latinskými nápisy, připravil vedoucí oddělen CIL při Německé akademii věd v Berlíně R. Gründel tím, že sestavil srovnání latinských napsů vydaných v CIL i jiných edicích pozdějšího data, jako jsou svody *L. Chatelain*, *Inscriptions latines du Maroc* (Paris 1942), *A. Merlin*, *Inscriptions latines de la Tunisie* (Paris 1944), *St.*

Gsell—H. G. Pflaum, *Inscriptions latines de l'Algérie* (Paris 1922, 1957), J. M. Reynolds—J. B. Ward Perkins, *The Inscriptions of Roman Tripolitana* (Rome 1952). Srovnány jsou i sbírky Dessauovy, Diehlovy aj.

Sympatické jsou úvodní slova vydavatelova, který dává ostatním badatelům k dispozici vyexcerpovaný materiál svého pracoviště a vybízí je k tomu, aby se na oddělení obraceli o informace.

Gründlova publikace usnadní značně práci badatelům a pohodlně jim ušetří značný počet hodin trpělivého hledání. Patří mu za ni náš dík.

Radislav Hošek

Antické novely. (Z řeckých a latinských originálů přeložili Bořivoj Borecký, Karel Hrdina, Rudolf Mertlík a Ferdinand Stiebitz. Vybral, doslov a poznámky napsal Bořivoj Borecký. Str. 215. Praha, KLU, 1965.)

Šťastný počin vydat ukázky antických povídek v češtině provedl už kdysi F. Stiebitz vydáním *Antických povídek* (1930) a *Nových antických povídek* (1931). Ještě šťastnější volbu mělo i KLU, když se rozhodlo vydat tentokrát překlady z antické prózy souborně.

Antické povídky mají v sobě cosi zvláštního. Především nebyly koncipovány — aspoň literárně — samostatně, nýbrž jsou vloženy do souvislejšího výkladu. Ve skutečném životě však žily nepochybně samostatně a byly vyprávěny na veřejnosti. Ten rámec se pozvolna věky rozšpával, Boccaccio z něho podržuje už jen velmi úzkou lištu, a nakonec se vytvořila nezarámovaná anebo jen titulem spjatá novela, případně jen titulem spjatá sbírka novel. Dále mají antické novely to, co je vlastní i dnes povídce. Dýchá nejen životem svého okolí, ale především i něčím neskutečným nebo vzdáleným. Není to romantismus, je to kouzlo exotiky, která se nám jeví mimořádnou svým životem i krajinou. Tak působil Orient i ve stavověku a není náhodou, že řada povídek se odehrává na Východě, kde bezpochyby byla i kolébka tohoto útvaru.

Co vlastně pod pojem antická novela patří a jaké má prvky, vysvětluje v dodatku o vyprávěckém umění starověku vydavatel. Na málo stranách se mu podařilo osvětlit společenský význam povídky, její poměr k obdobným projevům, jakými jsou báj, bajka, pověst aj., i charakterizovat hlavní představitelé.

Základní výběr literárních postav provedl již F. Stiebitz. V dnešním výboru k němu přistupují další postavy překladem příběhů, které se však mnohdy vlastní novele jen blíží. O některých to vydavatel sám uvádí, o jiných se to můžeme rovněž domnívat (Chárón z Lampsaku, Plútarchos). Za to však tu postrádáme ukázkou novely ze zpracování rétorických škol. Do výboru byly zařazeny povídky o „podivuhodných dalekých zemích“ (chybí nám tu slovo Thulé), ale snad bylo na místě uvést i ukázkou z fantastické cesty na měsíc (Lukianos). Stranou zůstaly neliterární povídky, zachované na nápisech, zvláště děkovných, které rozhodně nepatří ani mezi pověsti ani mezi báje, byť v nich mělo božstvo jistou úlohu.

Příkladem antických novel se nám představili úspěšně jako překladatelé prózy B. Borecký a zkušený překladatel poesie R. Mertlík. Při čtení však působí nejvyváženěji stále ještě překlady Stiebitzovy, zatímco ukázky Boreckého jsou ve srovnání s nimi pomalejší, ukázky Mertlíkovy úspěšnější. Je to dojem ne zcela subjektivní, který by měl překladatele vést k zamyšlení při přístupu k překládání. Pro překlad obtížné ukázky překladaťelé správně. Snad mohli jít dále v počestování, zejména R. Mertlík, (str. 99): obsadili pevnost Anymóné — správně a lépe Amymonu; str. 186: z města Erythrai — lépe Eryther. Zastarale působí psaní Capua, Collatia, Collatinus namísto Kapua aj. Nedůsledné je přepisování vlastních jmen Řeků v doslovu, str. 204: Claudius Aelianus (latinsky), ale Flavios Filostratos (řecky). Nezdařený je i překlad hexametru na str. 174: *Božského přátelství vzorem zůstanou smrtelným lidem* (asonance *vzorem – lidem*, cezura.)

Těchto několik poznámek úroveň knihy nesnižuje. Čtenář se při ní opravdu pobaví. Snad je

zajímavé to, že Stiebitzovy překlady vyšly jako bibliofilie, dnešní výbor vychází v nákladu 15.000. Vkusná obálka s reprodukcí pompejské fresky vhodně doplňuje tuto půvabnou knížku.

Radislav Hošek

Pamjatniki pozdnej antičnoj poezii i prozy II—V veka, Moskva 1964. Stran 360. Cena 1 rub. 30 k.

Tato publikace je prvním ze tří plánovaných sborníků, které hodlá vydat Akademie věd SSSR ve snaze seznámit co nejširší čtenářskou veřejnost s literárními památkami pozdní antiky, jinak těžko přístupnými. V úvodu (str. 7—26) jsou stručně nastíněny antické politicko-hospodářské poměry v II. až VI. stol. n. l. a dále se čtenář seznamuje s hlavními směry, kterými se ubírala literatura oné doby. *M. J. Grabar-Passek*, který je autorem úvodu, zde mimo jiné vyslovuje nesouhlas s „nespravedlivým“ označováním literární tvorby této doby jako literatury úpadkové a říká, že kdyby byla této literatuře věnována jen z poloviny taková pozornost jako literatuře doby klasičké, nemohla by být nikdy takto posuzována. Vlastní část knihy obsahuje v překladu ukázky z antické poezie (řecká poezie str. 29—114; římská poezie str. 117—220) a z antické prózy (řecká próza str. 223—302; římská próza str. 305—323). Jsou zde zastoupeni jak autoři, s jejichž překlady se již měl možnost sovětský čtenář seznámit, tak např. Lukianos, Chariton, Longos, Apuleius (i tyto překlady však byly znovu revidovány), tak i — a to v převážně většině — autoři, kteří jsou do ruštiny překládáni poprvé, a to je bezesporu také největším přínosem sborníku. Ke každému antickému básníku či prozaikovi je vždy připojena stručná charakteristika jeho života a díla. Na str. 327—355 jsou pak zařazeny poznámky k jednotlivým autorům, obsahující výklady k těm místům textu, kterým by čtenář bez klasického vzdělání stěží porozuměl. Sovětská čtenářská veřejnost se tedy může jen těšit na druhé a třetí z připravovaných sborníků této řady, jež budou obsahovat překlady vybraných míst z řečí a dopisů pozdní antiky (sborník druhý) a překlady pozdně antických děl historického a encyklopedického charakteru (sborník třetí).

Dagmar Bartoňková

Hermann Bengtson, Griechische Geschichte von den Anfängen bis in die römische Kaiserzeit, XI, 575 str., 4 mapy, 8 příloh. C. H. Beck, München 1965.

Knihy z Handbuchu der Altertumswissenschaft měly až posud úděl opravdových příruček. Čtenář se v nich neobrací jenom k textu, nýbrž i k hojným poznámkám a málokdy čte kapitoly jako celek, zejména pak málo přihlíží k literárním hodnotám textu.

Aby ušla tomuto osudu byla právem zařazena do nové edice, vycházející v Beckově nakladatelství pod názvem *Beck'sche Sonderausgaben*, kniha Bengtsonova o řeckých dějinách (srov. LF III, 1955, str. 269—273, a SPFFBU E 6, 1961, str. 259—260). Nepochybně si svým jasným výkladem, podaným bez všeho vědeckého aparátu, i novou úpravou pro pohodlné čtení získá nové čtenáře. Je to zajímavý pokus o popularizaci vědecké práce ze strany nakladatelství.

Radislav Hošek

Abriss der Geschichte antiker Rand-Kulturen, herausgegeben von Wolf—D. v. Barloewen, Verlag R. Oldenbourg, München 1961.

Jako protějšek k publikaci *Abriss der antiken Geschichte* vyšla tato kniha, která z pera významných odborníků má podat přehled tzv. okrajových kultur, tj. těch kultur, které se vytvořily na okraji antického světa a vešly s ním do styku. Z názvů jednotlivých kapitol je vidět celkové rozvržení knihy: Westkeltén (str. 1—16, *P. Lamrechts*), Kultur der Germanen (17—37, *Hellmut Rosenfeld*), Geschichte der Germanen bis 376 n. Chr. (38—82 *Wolf—D. v. Barloewen*), Geschichte des Donau-Schwarzemeer-Raumes im Altertum (83—149, *Robert Werner*), Geschichte der Juden vom Babylonischen Exil bis Mohammed (*Georg Stadtmüller*) a Die Araber vom Tode Alexander

des Grossen bis zum Auftreten Mohammeds (mit Ausnahme SüdArabien) (str. 153—69, *Franz Altheim-Ruth Stiehl*), Nubien (182—191, *Jürden von Beckerath*), Weissafrica von den Anfängen bis zur Eroberung durch die Araber (*Dominik J. Wölfel*, 194—235).

Každá část je řazena chronologicky v podobě stručných, ale ne heslovitých zpracování. Je to kniha užitečná a pro některé úseky přinášející i velmi málo známý materiál. Několikrát se dotýká i našeho území, vcelku ne šťastně. Tak (19,7) soudí *Rosenfeld*, že nejstarší Italikové sídlili poblíž moravské malované páskové keramiky, ovšem opírá se jen o jména *pingo* a *pingo* (srov. různé výklady u *Walde—Hofmanna*, Lat. etym. Wörterbuch s. vv!). Podobně i 43,4 zpráva o přítomnosti Harudů v Čechách a na Moravě při tažení Kimbrů a Teutonů není nijak odůvodněna. Rušivá, ale také naši vinou vzniklá, jsou maďarská jména pro slovenské pohraniční vesnice s římskými nálezy, jež jsou lokalizovaná i do Uher. Snad kniha akademika *J. Dobíše*, Dějiny československého území před vystoupením Slovanů (Praha 1964), uvede v té věci do cizí vědy pořádek.

Přehled okrajových kultur je velmi užitečný. Nebylo by na škodu, kdyby se podobné dílo objevilo jednou i v češtině.

Radislav Hošek

Fourth International Colloquium on Mycenaean Studies. Downing College, Cambridge, 7—13 April 1965.

Na začátku dubna 1965 bylo svoláno do Cambridge další oficiální shromáždění mykénologů, v pořadí již čtvrté. Byl to sjezd významný především tím, že na něm bylo oznámeno založení zvláštní mezinárodní mykénologické společnosti *Fédération Internationale de Mycénologues*, která bude napříště organizovat mykénology z celého světa v rámci mezinárodní organizace UNESCO. Samotné zasedání kongresu bylo na nejvyšší míru pracovní: všechny referáty byly předem zaslány organizačnímu výboru, jím rozmnoženy a ještě včas odeslány zpět všem účastníkům do jejich domovů, aby si mohli v klidu připravit diskusi. Referáty se pak nečetly, referent si pouze připravil úvodní slovo a po něm následovala diskuse. Tímto způsobem se podařilo organizátorům maximálně využít času určeného pro kolokvium a zbyl ještě jeden volný den pro zájezd do Oxfordu, jehož hlavní součástí byla návštěva významných mykénských sbírek v Ashmolean Museum. Jednání se zúčastnilo celkem 24 odborníků ze 12 zemí a z řad těch bylo připraveno pro jednotlivá zasedání celkem 23 referátů. Epigrafickými otázkami spojenými s texty lineárního písma B se zabývali *Chadwick* (Velká Británie), *Olivier* (Belgie), *Killen* (V. Brit.), *Bennett* (USA), hláskoslovnou problematikou mykénštiny *Lejeune* (Francie), *Hartová* (V. Brit.), *Georgiev* (Bulharsko), *Palmer* (V. Brit.), mykénským tvaroslovím *Chantraine* (Francie), *Morpurgo—Daviesová* (V. Brit.), *Gallavotti* (Itálie), *Szemerényi* (V. Brit.), *Ruijgh* (Holandsko), *Ruipérez* (Španělsko), nářečním zařazením mykénštiny mezi řecké dialekty *Risch* (Švýcarsko), *Bartoněk* (ČSSR), mykénským slovníkem *Heubeck* (NSR), *Iliovski* (Jugoslávie), a konečně některými dílčími problémy společenské organizace mykénštiny *Řecka*, resp. mykénským náboženstvím *Lejeune* (Francie), *Jones* (V. Brit.), *Richardson* (V. Brit.), *Langová* (USA) a *Palmer* (V. Brit.). Jednání bylo uzavřeno usnesením, které obsahovalo především některé další doplňky pravidel pro transkripci lineárního písma B do latinky, a dále rozhodnutí uspořádat páté mezinárodní mykénologické kolokvium v r. 1968 v Salamance.

Antonín Bartoněk

Congressus internationalis: Antiquitas Graeco-Romana ac tempora nostra (Brno, 12. až 16. IV. 1966).

Československá akademie věd a ministerstvo školství a kultury uspořádaly ve dnech 12. až 16. dubna 1966 mezinárodní kongres Antiquitas Graeco-Romana ac tempora nostra (Antika a dnešek). Tato konference, při níž se v Brně setkala přes čtyři sta účastníků asi z dvaceti socialis-

tických i západních států, byla organizována v rámci sdružení badatelů o antickém starověku socialistických zemí, tzv. EIRENE, které je členem všesvětové organizace FIEC. Měla ukázat, že antické dědictví je v moderním světě stále živé, a svou pracovní náplní (jak např. praktickým zaměřením kolokvia o podílu antické kultury v dnešní školní výuce, tak pozorností, již věnovala studiu antických pokrokových tradic v literatuře, filosofii, výtvarném umění, politických naukách i v exaktních vědách) opravdu byla demonstrací této skutečnosti a zároveň i toho, že právě dnešní moderní svět si stále přesněji a přesněji uvědomuje své kulturní kořeny a cítí potřebu vracet se k nim ve smyslu zodpovědného a tvůrčího navázání. Tak také vyzněl celý kongres a tento svůj charakter prezentoval širší kulturní veřejnosti zejména na slavnostním zahajovacím zasedání, kde promluvili o významu antiky, její tradice a antických studií *prof. dr. J. Hájek, DrSc*, ministr školství a kultury, *akademik F. Šorm, DrSc*; předseda ČSAV, *prof. R. Garaudy (Paříž)*, zástupce MěNV v Brně *St. Švábenský* a sekretářka mezinárodní organizace FIEC *dr. J. Ernstová* a předseda organizačního výboru konference člen-korespondent ČSAV *P. Oliva, DrSc*. Na závěrečném shrnutí promluvil pak na téma Antika a dnešek *prof. L. Svoboda, DrSc*, a o práci v jednotlivých sekcích podali hodnotící zprávy jejich předsedové.

Vlastní pracovní jednání konference bylo rozděleno do šesti sekcí takto:

1. Filosofie a historie [a) Antická koncepce občanské a lidské společnosti; b) Klasická antika v sociologických a filosofických teoriích druhé poloviny 18. stol. a století 20.; c) Aristoteles a současné filosofické myšlení.]
2. Literatura [a) Sociální ideje klasického dramatu. Lidské tradice klasické antiky v divadelním umění; b) Vliv antických estetických teorií na literaturu dalších historických epoch.]
3. Výtvarné umění [Estetická teorie a umělecká praxe v klasické antice. Vliv antických estetických teorií na výtvarné umění dalších historických epoch.]
4. Mykénologické kolokvium.
5. Kolokvium o podílu antické kultury v dnešní školní výuce.
6. Antika v počátečních novodobé vědy [Renesance a 17. stol.]

O náplni jednání těchto jednotlivých sekcí a jejich oddělení i tematických okruhů chceme konkrétněji a blíže informovat těmito stručnými přehlednými referáty:

1. Filosofie a historie

Historikové měli na konferenci v popředí svého zájmu dva tematické okruhy, oba, jak se ukázalo, šťastně volené. Jak antické pojetí občanské a lidské pospolitosti; tak hodnocení úlohy antiky v sociologických a filosofických teoriích v posledních sto letech potřebuje totiž doposud ještě v mnohém směru objasnění a všestranného zhodnocení, a není proto divu, že se v historické sekci vystřídalo 32 účastníků s připravenými referáty, k nimž většinou diskutovala celá řada dalších účastníků.

Začalo se, jako téměř vždy, od Homéra, a probírala se tedy nejdříve problematika společnosti líčené v nejstarších řeckých eposech. *B. Snell (Hamburk)* i *C. Poghirc (Bukurešť)* różvedli v této souvislosti některé myšlenky, které přes obrovskou literaturu týkající se Homéra unikaly pozornosti, přičemž Snell přednášel o lidské společnosti a Poghirc o ideách lidské solidarity u Homéra. Významného místa se na konferenci dostalo pochopitelně klasickému řeckému období. *D. Lotze (Jena)* rozebral antickou občanskou pospolitost z té stránky, jak podmiňovala vznik a existenci řeckého otroctví, přičemž rozvedl poznatek, že Řekové nedovedli rozlišovat mezi státem a společností. *P. Oliva (Praha)* objasnil některé specifické rysy společenských a majetkových poměrů ve Spartě, konkrétně heilótií, kláry a temené, a *J. Pečírku (Praha)* zaujal vztah athénské občanské kolektivu k cizincům, jak se projevoval zejména ve IV. stol. př. n. l. Historikům přispěli při řešení dané problematiky nemálo také filologové a filosofové. *A. Lesky (Viedeň)* obohatil jednání historické sekce brilantní přednáškou o Protagorovi a jeho názorech na stát; *C. Moss*

(Paříž) se zamýšlela nad definicí občana v Aristotelově *Politice* a *J. Janda* (Praha) promluvil o postavení jedince v Epikurově etice.

Při probírání teoretických otázek týkajících se antické společnosti dostal patřičné místo i starověký Řím. *H. Berthold* (Halle) poukázal na to, jak se v římské literatuře z konce republiky a z počátku principátu odrážely v metaforách a alegoriích nejisté politické poměry, *M. Jakotič* (Jassy) se zabýval vzájemnými vztahy mezi římskými občany a neobčany a *R. Hošek* (Brno) učinil předmětem své úvahy úlohu Svornosti (Concordia) v římské propagandě, jež takto proklamovala vnitřní mír v císařské rodině i římskou státní jednotu a jež posléze vyústila v křesťanské filosofii. Z hlediska metodologického zaujala přednáška *I. Hahn*a (Budapešť), v níž byly analyzovány tři varianty pojmu demokracie v politických teoriích římského principátu, a to v závislosti na tom, jak se charakterizovala vláda císařů a jak se pojmu demokracie užívalo propagačně a prakticky. Demokracie se totiž ve vztahu k monarchii chápala jako obecná lidumilnost císařů i naopak jako císařská libovůle, nepřátelská aristokratickým vrstvám, anebo byla stavěna do přímého protikladu k monarchii. První koncepce obhajovala tedy císařskou vládu, druhá byla odmítána od těch císařů, kteří chtěli žít na rozdíl od svých předchůdců ve shodě se senátem, kdežto třetí měla své zastánce v senátorských opozičních kruzích.

Na jednostrannost i na různorodé aspekty při výkladu sociálních kořenů raného křesťanství obrátil pozornost *H. Kreissig* (Berlín) a jej pak co do volby tématu následoval *O. Luschnat* (Berlín) rozбором řeckého společenského myšlení u Klementa Římského a zhodnocením úlohy, jakou mělo helénistické židovství jakožto most mezi politikofilosofickým myšlením v klasické řecké polis a mezi názory raného křesťanství. Životnost některých prastarých antických kořenů se snažil dokázat *Ch. Alexiou* (Birmingham), když hovořil o přežitcích některých kmenových idejí v zaostalých řeckých vesnicích. Tím ovšem přednášející, navazující do určité míry i na názory *B. Boreckého* (Praha) o některých přežitcích kmenových představ v klasickém období, vybočil poněkud z rámce daného programu.

Řešení problému, jaké místo má antika v novodobých sociologických a filosofických směrech, zahájil *M. i. Finley* (Cambridge) přednáškou o antickém a moderním utopismu, přednáškou plnou vtipných nápadů, nutících k hlubšímu promyšlení této otázky. Široce pojaté byly svým námětem i další příspěvky, ať již máme na mysli výklad *J. Oúthalové-Popelové* (Praha) o působení antiky na vznik moderní iracionální antropologie, přednášku *E. A. Schmiáta* (Heidelberg) o ctnosti a cti a úvahu *K. Janáčka* (Praha) nad bilancí řeckého skepticismu, anebo referát *I. Biežuňské-Malovistové* (Varšava) zabývající se přehledem novodobého bádání o antickém otroctví a jeho vlivu na abolicionistické hnutí v XIX. století či přednášku *L. Tošenovského* (Brno) o marxisticky pojaté kategorii pravdy ve světle jejího antického pojetí. Na pořad se dostaly i přednášky o obrazu antické a byzantské minulosti v novodobé německé historiografii — o obrazu antiky v dějinách umění psaných ve XX. století přednášel *K. Fischer* (Potsdam-Babelsberg), o obrazu Byzance *J. Irmscher* (Berlín). Svým námětem i obsahem byla závažná úvaha *M. Machovce* (Praha) o předpokladech účinného ožívování antických tradic a o tom, jak nikoli v obdivu pro antickou starobylost a jejím pouhém uznávání, nýbrž v těsném sepětí antiky s přítomností tkví ona síla, která doposud poskytuje četné modely pro pochopení některých současných potíží i pro překonávání nových stavů odcizení.

Vystoupení některých dalších účastníků konference bylo zaměřeno mnohem speciálněji. *N. J. Barbu* (Bukurešť) vyvracel názory o Thukydidově pesimismu a kladl důraz na uznání a zásluhu jako na hodnoty tímto historikem velmi oceňované, *H. Kuch* (Berlín) se zamýšlel nad harmonií v Admetově paláci, *B. Nadel* (Varšava) věnoval pozornost epigrafickému svědectví o „karbanu“—cizinci, *V. Pazderník* (Česká Lípa) nastínil hlavní aspekty filosofie práva od Homéra po Aischyla, *J. Cettl* (Brno) upozornil na antické tradice v českém pozitivismu, *B. Bravo* (Varšava) učinil předmětem svého vystoupení historika *J. G. Droysena* a *Z. Nemeškalová-Jiroučková* (Praha)

připomněla význam antických mincí jako historického pramene pro poznání československé protohistorie.

Josef Češka

2. Literatura

Literárněvědná sekce zasedala ve dvou odděleních, z nichž prvé (za předsednictví *V. N. Jarcha* z Moskvy a *A. Leskyho* z Vídně) bylo zasvěceno sociálním idejím a humanistickým tradicím klasického dramatu, v druhém (jemuž předsedali *F. Kühnert* z Jeny a *L. Varcl* z Prahy) byl ústředním tématem vliv antických estetických teorií na literaturu dalších epoch.

Účastníci jednání v prvním oddělení sekce věnovali tedy pozornost zaprvé historickým, ideologickým a literárněestetickým otázkám řecké tragédie, a to jak obecně (např. *J. Vernant*, Paříž), tak u jednotlivých tragických básníků: tak s problematikou úlohy archaické řecké ideologie v díle Aischylově vystoupil *V. N. Jarcho* (Moskva), Aischylem se zabýval rovněž *B. Borecký* (Praha). Zvláště živou diskusi vyvolaly pak referáty, které se týkaly antické komedie. Antické estetice dramatu věnovali své příspěvky *M. D. Petruševski* (Skopje) a *E. G. Schmidt* (Jena). Nejvíce obesaným tématem tohoto oddělení byly konečně humanistické tradice klasické antiky v divadelní tvorbě: zde posluchače zaujali např. *J. Lanowski* (Wroclaw) podnětným a hojně diskutovaným výkladem o Euripidově dramatu Trojanky v pojetí *J. P. Sartra* a mladá rumunská badatelka *M. Gutu* (Bukurešť), která podala rozbor antických postav v dramatické tvorbě Dürrematově a Brechtově. Účastníci sekce se dověděli také o tom, jak se uplatňovaly tradice antického divadla v novověké kultuře polské, české, německé i novořecké.

V aktuální problematice druhého oddělení literárněvědné sekce, věnovaném tradicím antické estetiky, na sebe zvláště výrazně upozornil referát *F. Pfistera* (Würzburg) o významu antického pojetí krásna, velký ohlas měl výklad *J. A. Davisona* (Leeds) o vztahu moderního světa k homérskému epickému básnictví. Tématem řady dalších vystoupení byla pak vlastní antická estetika (např. *A. Michel*, Lille; *F. Kühnert*, Jena). Významný podíl měli v tomto oddělení rumunští badatelé a zejména pak českoslovenští medievalisté, z nichž jmenujme *J. Hrabáka* (Brno), s referátem o antických tradicích české barokní literatury, *J. Hejnice* (Praha), který promluvil o lucretiovských ohlasech u českých humanistů, a dále aspoň *F. Svejkovského* (Praha). Domácí účastníci přijali vděčně rovněž výklad *J. Starnavského* (Lublin) o eposu Lechiada Klementa Žebráckého ze 16. stol.

Oba tématické okruhy ukázaly, že tradice antické literatury jsou v kulturním životě moderních národů dodnes — a právě dnes — aktuální jako podněty pro vlastní uměleckou tvorbu a že jsme v přítomnosti svědky oživeného zájmu vědeckého bádání o nejvlastnější původní kořeny těchto podnětů, ať už v ohledu historickém, ideologickém či estetickém.

Jana Nechutová

3. Výtvarné umění

Referáty přednesené ve výtvarné sekci rozdělily se zhruba stejným dílem na obě programovaná témata. Přednášky *J. Fréla*, *E. Frézouls*, *B. Gavely* a *B. Svobody* týkaly se přímo antického výtvarného umění, kdežto přednášky *W. Herrmanna*, *E. Paula*, *K. Turnwalda* a *J. Vackové* sledovaly působení antických tradic na pozdější doby, od raného středověku až do baroka. *Stollův* příspěvek (o příčinách smrti *J. J. Winckelmanna*) vymykal se vlastně z rámce kongresové tematiky.

Z antického umění soustřeďovala se pozornost především ke klasice 5. a 4. stol. př. n. l. Svoboda upozornil na zajímavou problematiku římských stříbrných nádob importovaných na Slovensko, tedy náš materiál. Antické vlivy na evropské umění byly dokumentovány hlavně na plastice, a to jak volné, tak reliéfní, v 15.—17. stol. Přednášející i diskutující konstatovali nutnost hlubšího poznávání souvislostí starověkého a středověkého i novověkého výtvarnictví. Nejvýznamnější

účastník 3. sekce *R. Bianchi-Bandinelli* se bohužel pro nemoc omluvil, ale jeho referát o Platonovi a malířství jeho doby bude otištěn v publikovaných materiálech.

Oldřich Pelikán

4. Mykénologické kolokvium

Čtvrtou sekci konference bylo mykénologické symposium, věnované všestrannému rozboru nejstarších řeckých písemných památek, textů tzv. kréto-mykénského lineárního písma B. Prohálalo po čtyři půldny a zvláštního významu mu dodala přítomnost celé řady zahraničních mykénologů, mezi nimi i jediného žijícího z obou rozluštělů tohoto písma, *J. Chadwicka* z Cambridge, který dal Brnu přednost před „kréto-logickým“ kongresem, pořádaným v týchž dnech v krétské Chanii. *J. Chadwick* byl zvolen předsedou symposia a přednesl jako první v pořadí významný referát, v němž badatelskou veřejnost seznámil s některými zvláštnostmi mykénské písařské praxe a pokusil se odpovědět na otázku, jak byly mykénské palácové archivy organizovány. Zaslíbeným shrnujícím příspěvkem o písařském štábu z Knossu se připojil k řešení této problematiky i *J.-P. Olivier* z Bruselu. Rozsáhlou řadu lingvistických referátů zahájilo vystoupení *O. Szemerényiho* (Freiburg in Breisgau), který využil poměrně příznivého doložení mykénského superlativu v kréto-mykénských textech a pokusil se na základě jeho analýzy osvětlit některé doposud nejasné vývojové aspekty této morfologické formace v indoevrop. jazycích. Jednání prvního půldne symposia uzavřel *A. Bartoněk* (Brno) rozбором hlavních otázek řecké nářeční prehistorie, jak nyní vyvstávají ve světle rozluštěných lineárních textů. Z diskuse k tomuto referátu vzešel návrh na uspořádání ankety o postavení mykénského dialektu v řeckém nářečním světě; její výsledky budou zveřejněny ve sborníku symposia. (Do začátku října 1966 se sešlo do ankety celkem 17 příspěvků od badatelů z 11 zemí.)

Druhý půlden jednání byl převážně věnován speciálním lingvistickým otázkám. První tři příspěvky se týkaly dlhých mykénských problémů hláskoslovných. *M. D. Petruševski* ze Skopje hovořil o střídání hlásek *u/e* v pylském subdialektu mykénštiny, *M. Doria* z Terstu se zabýval mykénskou lineární grafikou pro hláskové skupiny *s* + explozíva a *I. Fischer* z Bukurešti srovnával navzájem způsoby zachycování explozív v mykénštině a v starých italských jazycích. Od grafické problematiky fonetické se potom jednání přeneslo k interpretaci lineárních ideogramů a z tohoto okruhu otázek přednesl podnětný referát opět *J.-P. Olivier* (zaměřil se na interpretaci ideogramu 52bis). Jednání druhého půldne bylo pak uzavřeno dvěma volněji napojenými lingvistickými příspěvky, v nichž byla mykénština více méně jen východiskem, a nikoli přímým předmětem zkoumání. Šlo o příspěvek *N. S. Grinbauma* z Kišíněva o mykénských elementech v jazyku Pindarově a o referát *L. Lupasové* z Bukurešti, která na podkladě moderních lingvistických metod podala vyčerpávající analýzu attického konsonantického systému.

Jednání třetího půldne se zaměřilo k interpretaci mykénských slovních výrazů, resp. obrátů, či vůbec celých skupin tabulek. Velký zájem i značnou diskusi vyvolal zejména referát *L. Deroye* (Lutyň) s novým návrhem na interpretaci pylských tabulek obsahujících výraz *o-ka* (místo záznamů o obraně pylského území jde podle něho o záznamy o vybírání daní). *C. J. Ruijgh* z Amsterdamu podrobil soustavnému lingvistickému rozboru mykénské výrazy související se slovem *a-mo* „kolo“ (srov. alfabetické *áqua* „vůz“) a podal přesvědčující interpretaci jedné z jeho odvozenin (*a-mo-te-jo-na-de*). *M. Gerardová* z Lutychu interpretovala dvojici mykénských slov (*e-ti-we*, *a-e-ti-to*) a *P. Wathelet*, taktéž z Lutychu, hovořil o řeckých slovesích *ἐρύω* a *ἐρύμαι* v mykénštině a v „homérských“ epických formulích.

Poslední zasedání sekce bylo věnováno jednak vztahům mykénské společnosti k některým oblastem Blízkého východu, zejména k Chetitům, jednak problematice mykénské společnosti. *J. Harmatta* z Budapešti rozebral důkladně — zejména z lingvistického hlediska — problematiku tzv. Achchijawy, údajně achajské říše, která se dostala ve 14./13. stol. př. n. l. do přímého styku s Chetity, a vyslovil zásadní souhlas s rovnici *Achchijawā* $\cong$ *Achaiwoi*. O paralelách ve společen-

ských institucích chetitských a achajských hovořil *R. A. Crossland* ze Sheffieldu. *S. Calderone* z Catanie se zabýval vývojem některých politických idejí v období mezi pádem mykénské civilizace a Homérem. *K. Korževa* z Alma-Aty přispěla obsáhlým výkladem o významném místě, které zaujímá studium mykénské společnosti v sovětské historiografii. Konečně *I. Tegyeý* z Debrecína věnoval pozornost otázce, jak byly v mykénském Pylu postupně překrývány starší rodové svazky novými organizačními vztahy, určenými především ekonomicky. V závěru jednání přednesl *A. Bartoněk* přehlednou zprávu o rozsahu dosavadní mykénologické činnosti v socialistických zemích (tj. v zemích tzv. komitétu Eirene; zpráva bude ve sborníku konference doplněna úplnou bibliografií pro léta 1953—1966) a celé jednání symposia zakončil *J. Chadwick* závěrečným shrnutím.

Výsledky mykénologického symposia byly opravdu bohaté jak po stránce vědecké (vládlo tu opravdu pracovní prostředí; celé referáty byly předem rozmnoženy a to umožnilo zasvěcenou diskusi, jdoucí přímo na kloub věcí), společenské (poprvé se tu ve větším počtu setkali mykénologové ze socialistických zemí s mykénology ze Západu) i organizační — v době konference proběhlo zasedání Komitétu Eirene, na němž bylo, pokud jde o mykénologická studia, rozhodnuto toto: a) Všechny členské země se stanou členy Comité International Permanent des Études Mycéniennes při UNESCO. b) Součástí každého kongresu zemí komitétu Eirene (konají se zpravidla každoročně) bude alespoň neoficiální schůzka mykénologických zástupců z jednotlivých členských zemí. c) V těch letech, v nichž se nekoná žádné jiné mezinárodní mykénologické zasedání, bude Komitét Eirene usilovat o to, aby bylo v rámci příslušného kongresu Eirene uspořádáno mykénologické symposium, obdobné brněnskému. d) Členské země Komitétu Eirene budou uvažovat o cestách, jak si navzájem pomáhat jednak v publikování prací z oblasti mykénologie, jednak při opatrování mykénologické literatury. e) Koordinátorem spolupráce mykénologů v zemích komitétu Eirene byl zvolen *A. Bartoněk* z Brna.

Antonín Bartoněk

5. Kolokvium o podílu antické kultury v dnešní školní výuce

V zahajovacím projevu zdůraznil *J. Irmischer* (Deutsche Akademie der Wissenschaften, Berlín), který byl předsedou této kongresové sekce, že dědictví antiky žije i dnes, přesto že je latina všude omezována, protože v době atomového věku už nemůže být osou veškerého vyučování, jak tomu bylo v dřívějších dobách, a stanovil cíl konference: ukázat stav vyučování latině a vůbec pěstování antické kultury na školách v jednotlivých zemích a hledat nové prvky a cesty pro uplatnění antiky ve školách.

V první části kolokvia referovali o vyučování latině postupně *O. Gigon* (Bern), *K. G. Todd* (Londýn), *S. Biežunska-Malovist* (Varšava), *E. Kamínková* (Praha), *J. Harmatta* (Budapešť), *V. N. Jarcho* (Moskva), *W. Eckert* (Berlín) a *Ch. Gutu* (Bukurešť). Nejpevnější postavení má latina ve Švýcarsku, v zemi, která má starou humanistickou tradici. Latině se tam učí na dvou typech gymnasií, A s řečtinou 10—15% studující mládeže a B, bez řečtiny 60%; na typu C orientovaném na přírodní vědy a moderní řeči je latina nepovinná. K celosvětové tendenci, jež s růstem faktů v oborech přírodovědeckých a technických žádá omezení, případně zrušení výuky klasických jazyků jakožto součásti zbytečné pro nejširší vrstvy, přistupuje v socialistických zemích unifikace školního vzdělání jakožto důsledek změny ve společenském zřízení, které si stanovilo nové výchovné a vzdělávací cíle. A tak bylo vyučování latině v některých zemích značně omezeno, avšak zůstalo povinným předmětem na některých typech středních škol (NDR, Maďarsko, Polsko, Rumunsko) anebo vůbec zrušeno a ponecháno jako součást studia některých oborů na vysokých školách jako historie, filologie, medicíny a veterininy (SSSR, ČSSR, zde od škol. r. 1965/66 znovu zavedeno na humanitní větvi středních všeobecně vzdělávacích škol).

Největší pozornost vzbudila ta část kolokvia, na níž se buď v samostatných referátech anebo v diskusních příspěvcích mluvilo o tom, jak nejlépe pěstovat antickou kulturu ve školách a jak nejúčinněji vzbuzovat zájem o antiku mezi různými společenskými vrstvami. Této části kolokvia se na podnět ministerstva školství a kultury v hojném počtu účastnili také učitelé středních škol, kteří vyučují latině, mateřskému jazyku a dějepisu. *B. Snell* (Hamburg) doporučuje, aby se v nejbohatší míře pěstovala sémantika. Také antické dějiny, zejména řecké, jsou jedinečnou studnicí poznání. V přetechizovaném světě je důležité, aby mladý člověk dovedl najít rovnováhu, rozlišovat mezi podstatným a vedlejším, nalézt souvislost mezi kulturními jevy současné doby. Ostatně, jak je důležitá znalost starověkých dějin, bylo zdůrazňováno častěji (*A. R. Burn*, Glasgow; *J. Burian*, Praha; *L. Vidman*, Praha; *G. Schrott*, Greifswald). Pochopení antické kultury přispívá k pochopení kulturního vývoje v NDR a vyučování klasickým jazykům vychovává k samostatné vědecké práci a pomáhá při vyučování cizím jazykům (*W. Eckert*, Berlín). Učitelé v NDR se ve zvýšené míře zabývají problémy metodiky a jejich práce se zaměřují na zvládnutí slovní zásoby, na koncentraci při gramatickém vyučování a na odbornou latinu (*das fachgebundene Latein*); cílem je, aby žáci, kteří absolvovali rozšířenou střední školu (*erweiterte Oberschule*), byli schopni překládat snadnější texty a mohli kontrolovat cizí překlady dvojjazyčných vydání latinských autorů, která jsou v Německu velmi oblíbená (*G. Löve*, *J. Becker*, Leipzig). Podobně v Maďarsku jsou v oblibě hry antických tragiků i hry s antickými náměty. Přispívá k tomu i okolnost teprve nedávno poznaná a v odborných kruzích málo známá, že v maďarském překladu lze věrně napodobit metrické formy antických originálů; hojně se čtou překlady homérských básní vydávané ve vysokých nákladech. Průzkum podniknutý z podnětu Kabinetu pro studia řecká, římská a latinská (ČSAV) mezi čtenáři v ČSSR (*R. Dostálová*, Praha) ukázal, že moderní člověk hledá v antické literatuře citové emoce a estetické uspokojení, hodnoty morální a etické, obdivuje harmonii, jednoduchost a humanismus antických literatur.

V závěrečném projevu zhodnotil *J. Irmscher* jednání kolokvia jako velmi plodné. Je zřejmé, že při spojení školy se životem je nutno v antice vidět základ dnešní civilizace a uvědomovat si dialektickou souvislost minulosti s přítomností.

Antonín Hartmann

6. Antika v počátcích novodobé vědy

Poprvé bylo v rámci podobného kongresu uspořádáno i symposium Antika v počátcích novodobé vědy (renesance a 17. stol.) a dá se bez nadsázky říci, že přispělo nemalou měrou k úspěchu konference. Dobře zvolené téma nejen plně zapadlo do celkového rámce, ale vzbudilo i pozornost světových historiků vědy, a tak se sešli vedle domácích účastníků i badatelé z Anglie, Itálie, Izraele, Maďarska, NSR, NDR, SSSR, USA, Švédska, Rakouska a dalších zemí. Význam symposia pak ještě zdůraznila přítomnost předních představitelů mezinárodních organizací, jako je např. *V. Ronchi*, prezident Mezinárodní unie pro dějiny a filosofii věd, *A. P. Juškevič*, prezident Mezinárodní akademie pro dějiny věd, a další.

Symposium zabíralo problematiku vývoje všech přírodních věd od matematiky, astronomie a fyziky až po biologii a lékařství. Rozdělení tematiky na jednotlivé obory nebylo však pro symposium typické, protože hlavně šlo o uplatňování antických přírodovědných a filosofických koncepcí ve vědě 15.—17. stol., o způsoby, jak jich bylo využíváno, proč byly voleny a jak byly modifikovány. Nesporným přínosem byla skutečnost, že antické ideje nebyly kanonisovány, ale všestranně hodnoceny, a že role antiky ve vědě 15.—17. stol. byla chápána jako jeden aspekt mnohem širší otázky, a to otázky vzniku novodobé vědy vůbec.

Významné je i to, že symposium upozornilo též na úlohu platonismu a novoplatonismu ve vzniku novodobých fyzikálních věd, zejména v jejich matematizaci a ve vytvoření nových kosmologických koncepcí, což se u nás mnohdy opomíjí kvůli nepřilíhajícímu hodnocení

platonismu v dějinách filosofie. Na tomto upozornění se podíleli svými referáty jak zahraniční, tak i domácí účastníci.

Symposium jen potvrdilo obecně známou skutečnost, že dějinám vědy je dnes věnována velká pozornost jak na západě, tak i v SSSR, a tak lze jen doufat, že brněnská konference byla prvním krokem k tomu, aby podobné postavení získaly v brzké době i u nás.

Zdeněk Zlatuška

* * *

Při konečném hodnocení brněnské antické konference jsme tedy mohli konstatovat a uvítat nejen nesporný společenský význam, jaký vždy doprovází podobná zasedání, ale v první řadě její velký přínos odborný, daný hojnou účastí předních vědeckých pracovníků ve vědách o antické starověku, kteří zde měli možnost vyměnit si zkušenosti v dosažených výsledcích i v metodě práce, čímž byl vytvořen nový stupeň v předpokladech k ještě širší a ještě hlouběji založené mezinárodní spolupráci.

(Sestavila JN)

Diskuse o historickém pozadí trojské války (*JHS* 84 [1964], 1—20).

Významný anglický grecký časopis *Journal of Hellenic Studies* otiskl v r. 1964 čtyři diskusní příspěvky k problematice historického pozadí trojské války; jejich autory byli starověký historik *M. I. Finley* z Cambridge (The Trojan War), archeolog *J. L. Caskey* z Cincinnati (Archaeology and the Trojan War) a dva cambridgeští literární historici *G. S. Kirk* (The Character of the Tradition) a *D. L. Page* (Homer and the Trojan War). Podnět k tomuto originálnímu činu dala Finleyho přednáška přednesená v BBC dne 24. října 1963 a zbývající tři badatelé zaujali k ní — či přesněji k její novější verzi, upravené pro *JHS* — svá více méně kritická stanoviska.

Základním rysem Finleyho přístupu k problematice trojské války je vysoký stupeň skepticismu k historičnosti řecké herojské tradice o této události. Podle F. může zkresení historických událostí nabýt v ústní tradici trojí podoby: 1. závažná herojská tradice může vyrůst z události, která byla sama o sobě nevýznamná; 2. tradice může být vypěstována v zemi a obyvatelstvem, s kterým nebyla od původu spjata; 3. tradici může být časem zkresen i samotné historické jádro události, takže se stává — neexistují-li informace z jiných pramenů — nerozpoznatelným. Tyto svoje úvahy ilustruje pak autor nejen na Iliadě, nýbrž i na třech epických skladbách či básnických souborech pozdějších, na Písni o Rolandovi, Písni o Nibelunzích a na jugoslávských zpěvech o bitvě na Kosově poli, a závažné historické omyly v nich obsažené (zejména se to týká prvních dvou z nich) se mu stávají argumentem i proti historičnosti starořecké Iliady. Kdybychom neměli jiné informace o vládě Karla Velikého — ptá se Finley —, o kterých údajích z Písni o Rolandovi bychom soudili, že je lze pokládat za historické? Patrně bychom nepochybovali o tom, že v soutěse u Roncevaux bojoval Roland s muslimy (jak se praví v Písni), ačkoli z jiných historických pramenů víme, že byl ve skutečnosti poražen křesťanskými Basky!

K rozpoznání skutečné historie trojské války je tedy podle F. třeba odvrátit se od herojské tradice, která je nanejvýš nespolehlivá, a opřít se pouze o mimoherojské, historické prameny. Naše současné možnosti pokládá ovšem v tomto ohledu za neuspokojivé. Pokud jde o chetitské zprávy o Achchijavě, nezdá se být autor odpůrcem názoru spojujícího tuto pozoruhodnou říši s některým z achajských států pokročilého pozdně helladského období, rozhodně však v této souvislosti odmítá Pageovu rekonstrukci pozadí trojské války jakožto boje o chetitské dědictví mezi mykénskými Achaji a mezi maloasijským západem — boje, uskutečnivšího se pry někdy

v třicátých letech 13. stol. př. n. l. [srov. mou recenzi Pageovy práce *History and the Homeric Iliad*, uveřejněnou v *SPFFBU* E 8 (1963), 149—153]. Podle Finleyho lehla popelem Trója VIIa (pokládána dnes za Troju homérskou) až někdy kolem r. 1190 (Finley se tu dovolává těch archeologů, kteří odmítají Blegenovo datum 1250 př. n. l.; srov. toto číslo Sborníku, str. 151 a 162), a to pod náporom obyvatelstva ze severu, tzv. mořských národů — týchž, jejichž hordy se převálily na přelomu 13. a 12. stol. přes mykénské Řecko, Malou Asii i Syrii a byly podvakrát zastaveny až na hranicích Egypta. Přitom F. počítá s možností, že se útoky na Troju zúčastnili po boku těchto invazorů i achájsí námezdníci a ti že se právě stali hlavními prostředníky při vzniku řecké herojské tradice o trojské válce. Ve prospěch skutečné existence nějaké organizované achájské koalice proti Troji nehovoří podle F. ani tzv. katalogy obsažené v Iliadě, zvl. katalog řeckých účastníků trojské války, věleněný do 2. zpěvu Iliady a pokládáný — např. opět Pagem — za poměrně věrný obraz mykénských geografických poměrů; Finley totiž nevidí důvodu, proč by místní jména v katalogu uvedená nemohla být vymyšlena ex post. — Všechny tyto úvahy vedou autora nakonec k závěru, že herojské vyprávění o trojské válce je třeba opravdu vykázat z oblasti historie a odkázat je do říše mýtů.

Caskeyho kritika Finleyho státi se v úvodu zaměřuje na Finleyho skepticismus jako takový a snaží se jej uvést ad absurdum úvahou, že — přesně vzato — nelze z archeologických nálezů v Troji konec konců bezpečně prokázat ani to, že by Troja VIIa musela být zničena válkou. Hlavní část svých vývodů věnuje však C. chronologické problematice a s plnou rozhodností pokládá Finleyovo preferování začátku 12. stol. pro dobu pádu Troje za naprosto předčasné. Sám se drží tradičního obrazu, který počítá s Trojou jakožto významnou strategickou pevností na Hellespontu, jež byla kolem r. 1300 zničena zemětřesením (Troja VI) a jež takto oslabena se stala o několik desítek let později kořistí Achajů — kořistí nikoli snadnou a pro dlouhé obléhání nakonec výčerpávající a neúčelnou.

Jestliže Caskeyho příspěvek zasahoval spíše některé druhotné aspekty Finleyho argumentace, míří Kirk přímo do samotného jádra Finleyho vývodů. Zamýšlí se nad problematikou středověkých eposů (ale i útvarů kronikářského charakteru) a dochází k názoru, že mezi ní a problematikou vzniku Iliady je diametrální rozdíl právě v středověké existenci písma. Podle K. v opravdové ústní tradici, neopírající se o písmo, zůstává hlavní linie bohatýrských událostí pod kontrolou „vědoucího, konservativního a do značné míry lokálně orientovaného posluchačstva“, kdežto v podmínkách raného středověku, charakterizovaného jak mimořádně velkými ethnicky přenosy, tak i nadnárodní funkcí vševládné latiny, plodila prý existence písma spíše nepřesnost v tradování událostí. I K. sice uznává možnost menších změn a zkreslení v řecké archaické orální tradici (i podle něho poskytuje Homér spíše obraz života v rané době železné než v pozdní době bronzové), ale na druhé straně nepokládá za možné, že by ten či onen heros mohl být tradicí nějak výrazně vytržen ze svého původního herojského milieu. Je-li možno vést paralelu mezi řeckou epickou tradicí a něčím z toho, co Finley pro srovnání uváděl z pozdější epiky, pak jsou to podle K. spíše jugoslávské bohatýrské zpěvy, kde — jak to i sám Finley přiznává — se setkáváme s méně vážným zkršlováním skutečných událostí. I když K. sám nedovede dát uspokojivou odpověď na otázku po motivu trojské války (jeví se mu spíše jako pokus o jednostrannou kořistickou akci než jako výsledek nějakých hospodářsko-politických konfliktů) a nenachází důvod dostatečně závažný, aby jim bylo možno zdůvodnit tak rozsáhlou expedici z řecké pevniny, přece jen pokládá její uskutečnění za méně překvapující, než kdyby se byla ústní tradice dopustila takového zkršlení, jaké je připraven uznávat Finley. Nadto K. Finleymu vytýká i to, že by potomci achájských námezdníků, zničivších podle F. spolu s „mořskými národy“ Troju, byli stěží zprostředkovali ostatním Řekům takové vyprávění o trojské válce, které by bylo zcela prosto zmínka o těch, po jejichž boku sami válčili.

Autor závěrečné státi, Page, se pokouší o shrnutí argumentace ve prospěch historičnosti tradičního pojetí trojské války a uvádí šest bodů, v nichž našla herojská tradice v posledním

století svoje potvrzení: 1. rozbor homérského jazyka ukazuje na kontinuitu řecké archaické epiky již od mykénských dob a tato kontinuita nedovolovala provádět v tradici podstatné změny; 2. Troja VIIa byla vskutku zničena v době mykénské (pozdně helladské); 3. Mykény opravdu byly z hlavních center pozdně helladské kultury; 4. achajská aktivita je na konci pozdně helladského období bezpečně prokazatelná v mnoha krajinách východního Středomoří; 5. chetitské dokumenty zmiňující se o Achchijawě jsou dokladem achajské aktivity na samotné maloasijské pevnině; 6. homérské katalogy obsahují zmínky o místech, o kterých dnes víme, že zašla spolu s pádem mykénské civilizace (Finleyho námitku, že jména těchto lokalit mohla být včleněna do básně *ex post*, odmítá P. jako odporující Finleyho vlastní tezi o neřeckých původcích pádu Troje: Finleyho stanovisko v takovém případě znamená, že by si sice postmykénské řecké obyvatelstvo pamatovalo jména zašlých pozdně helladských obcí, ale nikoli samou podstatu událostí kolem trojské války). — V závěru pak P. zdůrazňuje, že mnoho dílčích otázek zůstává opravdu zatím ještě nezodpověděno, že však Finley pouze „nahradil hypotézu zčásti potvrzenou hypotézou zcela neověřitelnou“.

A pod tato Pageova slova se zřejmě bude ochotna podepsat velká většina současných badatelů o trojské válce — stejně jako i pod výrok, který za těmito slovy v Pageově stati o Finleyovi následuje: Jakkoli mu zítřek může dát za pravdu, dnešek nemluví v jeho prospěch. V tomto výroku jsou konec konců obsaženy nejen pochyby, nýbrž i jisté procento uznání.

Antonín Bartoněk